

-1- 3871
ACC. NR.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Skåne Upptecknat av: Olle Lennander
Härad: Könneberg Adress:
Socken: Gulöv Berättat av Anders Olsson, Råvången
Gulöv
Uppteckningsår: 1932 Född år 1874 i

Uppteckningen rör

Då Lunds domkyrka skulle byggas, åtog sig en jätte att utföra arbetet. Han sade ej sitt namn, och som lön för sitt arbete skulle han ha antingen byggherrens hjärteblod eller ock solen och månen. Detta gick byggherren in på.

Alltefter som bygget fortskred växte byggherrens oro. Då han ej kunde sova gick han en dag ut mot Dalby. I en kulle där hörde han någon sjunga följande vaggvisa:

"Ti' still lided kinn, i morgon kommer Finn, far din, med sol och måne eller mannens hjärteblod, som du ska få lega me."

Glad i hågen gick den orolige och sömnlöse byggherren

Sägen om
jätten Finn.

3871

hem, och då jätten hade byggnaden i det närmaste färdig
sade han till honom:

"Finn, Finn slå den stenen bättre in."

I vredesmod över att byggherren hade lyckats få reda
på hans namn slog då jätten in en sten i muren så hårt att
ett stort stycke rasade ner. Och det lär vara därför som kyr-
kan tarvar en årlig reparation och aldrig blir riktigt färdig.

-3- 3871
ACC. NR.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Elle Grander*
Härad: *Björneborgs* Adress: _____
Socken: *Tråtorp* Berättat av *Anders Nyberg* *genom elevskrift*
Uppteckningsår: *1932* Född år *1874* i _____

Uppteckningen rör

Trollen i Albjera backe låna dricka.

Trollen i Albjera (Allberga) backe brukade ofta låna vad de behövde i "Bjeragåren". Men de buro alltid igen vad de lånade ordentligt och riktigt. En gång kommo de och ville låna dricka. Då de inte hade något kärl med sig att ta drickat i fick de ~~hela~~ drickatunnan med sig. Efter någon tid buro de hem tunnan, och då sade de ifrån, att de hade fyllit den så att den ej mera behövde fyllas på, men ändå kunde man tappa av den så länge inte folket i "Bjeragåren" tittade i den.

Så skedde även. Trots att man aldrig bryggde något kunde man ändå ständigt tappa gott dricka ur ankaret. Men

- 4 -
3871

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

slutligen kom det en piga till gården som inte kände till
rätt~~e~~ förhållandet med drickat. Då hon förvånade sig över att
det aldrig hade bryggts sedan hon kom till stället, öppnade
hon sprundet för att se hur mycket dricka som kunde vara
kvar på tunnan. Hennes förvåning blev ännu större, när hon
fick se att det bara~~f~~ var spindelväv inuti tunnan. Men från
deⁿ/dagen sinade det märkvärdiga drickaankaret.

-5- 3871
ACC. NR.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

↑
Socken: Berättat av

Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

På Källskog, ett ställe strax söder om Albjera backe under Trolleholms gods i Torrlösa socken, hade man för många år sen ett barn, som ej växte eller talade nämnvärt, och ändå åt det orinligt mycket. Man misstänkte därför, att det var en bortbyting, som trollen i Albjera varit där med. Då hösten kom, beslöt matmodern på stället, att skaffa sig visshet. Hon tog därför vid slakten en svinmage och kokade den med innehållet i. Denna rara pölsa lades på ett bord i stugan, och bortbytingen lämnades kvar, när de andra gingo ut. Man övervakade honom dock, och rätt som det var hörde man honom säga för sig själv: "Ja, nu ä' jag så gammal, att jag sett Källskog växa opp

-6-3871

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

tre gånger, men aldrig har jag sett en sån pölsa." Nu hade bondhustrun fått visshet och beslöt att skaffa sitt eget barn tillbaka. När hon bakade nästa gång och hade eldat ugnen varm, tog hon bortbytingen, satte honom på grisslan och gjorde min av att vilja skjuta in honom i ugnen. Men då blev det ett förskräckligt gny i gården, ty i samma ögonblick infann sig trollkärningen med det bortrövade barnet, och sen tog hon sin egen unge med sig.

Man trodde förr att det fanns ett väsen som skaffade peng-
ar till huset. Man kallade det en spiritus eller "spiritus i as-
ken". En sådan tjänsteande kunde man skaffa sig på följande
sätt: Man hade för sig att tuppen kunde värpa ägg. Det var de
onormalt små ägg som hönan lägger i början och slutet av värp-
perioden som troddes vara tuppäggen. Den person som önskade sig
en spiritus skulle ta ett sådant tuppägg och kläcka ut det i sin
armhåla. Vid kläckningen kom det fram ett maskliknande djur, som
lades i en ask. När ägaren sedan öppnade asken låg det en sil-
verpeng bredvid djuret. Varje gång som han tog bort myn~~det~~et måste
han emellertid spotta på sin spiritus, ty denne levde av saliven.
Så lades locket på, och när ett nytt silvermynd~~t~~et önskades uppre-
pades tillvägagångssättet. Men vid alltför flitigt begagnande av
sin spiritus blev ägaren ofta — mager, på grund av den ständiga
salivförlusten.

Skriv endast på denna sida!

Spiritus.

En vanlig orm blev hjulorm, d.v.s. fick förmågan att bita sig själv i stjärten och rulla fram med stor fart som ett hjul, om han lyckades krypa genom ett hjul på en i gång varande vagn.

Hjulorm.

-9- 3871
ACC. NR.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av

Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

I Klöveröd på Söderåsen levde för omkring 60 år sen en gubbe, som hette Tullberg. Om honom berättade man att han ägde en svartkonstbok.

En gång, när gubben var i kyrkan, var hans odygdiga barn ensamma hemma. Men gubben fick ingen ro i kyrkan, ty han märkte, att det var något på tok därhemma. Han kunde därför inte stanna kvar i kyrkan längre, utan gick ut och red hem det fortaste han kunde. Och att det var något på tok, det märkte han innan han kom hem. Barnen hade nämligen fått tag i svartkonstboken och råkat läsa fram så många smådjävlar, att det riktigt myllrade på vägen, där han red fram. Och alla

Svartkonst-
boken.

voro de ivriga att få något att sysselsätta sig med. Gubben befallde dem därför att lägga upp stengärdesgårdar, och de hunno göra detta nästan lika fort som gubben red. Men han fick dock så mycket försprång, att han hann rida hem, och när han kom hem läste han med bokens tillhjälp bort alla de små "medhjälparna".

Botemedel mot fallandesjuka.

Blod från djur som slaktats användes mycket som bote-
medel mot fallandesjuka (se slakt!)

Det bästa medlet mot fallandesjuka var dock människo-
blod, ansåg man. Därför brukade man också samla upp sådant vid
fångars avrättning.

S:t Olofs Källa.

Det var förr vanligt att offra i källor för att få
bot för lyten och sjukdomar. Särskilt allmänt besöktes S:t
Olofs källa midsommaraftonen.

A
-13-3871
ACC. NR.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av

Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

I Torrlösa by fanns för mer än 100 år sen en bonde som bytte bort sitt självegna hemman mot en av Trolleholms utgårdar Wallenborg. Men efter någon tid försökte greven återfordra utgårdens och således lura den stackars bonden på hans fäderneärv-fa da gård. Det var strax före nyår, och om inte bonden kunde skaffa bevis på att utgårdens var hans lagliga egendom och på det gamla året få uppläst kungörelsen härom i kyrkan, så skulle han förlora processen. Bonden hade ingen annan råd än att gå till Stockholm för att hos kungen skaffa sig rätt. Han tog sig så för att gå dit, och fick också sin lagliga rätt bekräftad. Och trots att den största skyndsamhet var av nöden fruktade han dock ej

Bonden och den
mystiske
ryttaren.

för att han inte skulle hinna hem i tid för att rädda sin gård. När han kommit en bit på hemvägen, hände det sig, att han upphanns av en ryttare, som red på en kraftig svart häst och som var höljd i en vid kappa. Ryttaren slog sig i samspråk med den brådskande mannen och då han hörde att denne skulle ända till Skåne bad han honom sitta upp bak på hästen, så skulle han komma litet fortare fram. Bonden tackade och satte sig opp. Men nu fick han göra en ridtur, som han aldrig glömde. Hästen höjde sig som en fågel över trädtopparna, och i en rasande fart gick deras färd i natten. Och så länge dröjde det inte förrän ryttaren saktade, och i den tidiga morgongryningen

igenkände bonden Albjera backé, och på denna stannade ryttaren.
Bonden anade nu vem ryttaren var, men fick av denne det rådet
att strax gå den halva mil som var kvar till hemmet och ej vända
sig om på vägen, ty då skulle han finna, att han ej kommit
längre än en bit utanför Stockholm. Mannen lydde rådet, kom hem,
fick kungörelsen uppläst i kyrkan och räddade så sin gård.

-16-
ACC. NR. 3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

Vid Röstånga ligger den lilla Odensjön, vackert inbäddad i bokskog. Denna sjö, som säkert har en förkastning att tacka för sin tillkomst, troddes av de gamle ha tillkommit på följande sätt.

Det var en man vid namn Oden, som hade en präktig gård och stora skogar. Oden var en väldig jägare, men ock en gudlös sälle. Då han en gång i sitt övermod var ute och jagade på själva juldagen, sjönk hans präktiga gård ner i ett bottenlöst djup. Där blev sedan en sjö, som fick namnet Odensjön.

De gamle trodde, att denna sjö saknade botten. En gång var det några bönder som ville pröva detta. De bundo därför

Odensjön.

(sägen)

tillsammans så många hässjelinor de kunde uppbringa. Sedan band en av dem fast ett järnspett i linan och rodde ut på sjön. När han kom mitt ute på sjön, släppte han ner spettet och lät hela linan löpa ut, men ändå kända han ingen botten. Men då han halat upp linorna blev hans förvåning ännu större, ty då saknade han sitt järnspett, men i dess ställe satt en sked fastbunden vid den sista linan. Fundersam över vad som hänt honom vände bonden hem igen.

Så kom julen, och bonden och hans familj skulle äta julgröten. Då blevo de störda av en främling, som kom och återfördade skeden som bonden dragit upp ur sjön, ty "far skulle äta gröt". Men bonden gick inte med på detta med mindre än att han

fick igen sitt järnspett. Och i samma ögonblick som han hade
sagt detta, hördes hur ett järnspett kastades i gården med stor
kraft, och man kunde se, hur gnistorna yrde. Då lämnade bonden
skeden, och främlingen försvann.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Olle Lennander
Härad: Rönneby Adress: _____
Socken: Talvå Berättat av And. Olsson
Uppteckningsår: 1932 Född år 1874 i _____

Uppteckningen rör

När Torrlösa kyrka skulle byggas.

Då Torrlösa gamla numera rivna kyrka skulle byggas beslöt man att den skulle ligga ungefär mitt i socknen på östra sidan om Östraby ägor och i närheten av Vistofta. Men detta behagade inte trollen i Albjera och Højelycke backar. Om kyrkan skulle byggas där det var bestämt skulle trollen bli alltför besvärade av klockklängen. Det byggnadsmaterial som man forslade dit om dagarna körde därför trollen därför om nätterna med hjälp av svarta stutar. På den plats i Torrlösa (Torlöse) by knappt en km. från sockengränsen där kyrkan sedermera också blev byggd avlastade trollen kyrko-

3871

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

byggnadsmaterialet.

Denna kyrka stod tills den nuvarande på 1840-talet byggdes strax öster om den gamlas plats.

Vid detta senare kyrkobygge lär 4 personer ha blivit dö- Varsel.
dade, då en byggnadsställning rasade. En murare som var känd för sitt supiga lefverne hade samma dag som olyckshändelsen skedde legat och sovit middag i gräset. Han tyckte sig då höra jämmerrop från byggnadsställningen. Av detta tog han varning och deltog inte i arbetet mer den dagen. Men hans kamrater trodde ej på hans varningar utan gingo upp på ställningen efter middagsrasten, och då ställningen på grund av för stark belastning av granitblock rasade samma dag, kostade det fyra av dem livet.

-21- 3871
ACC. NR.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av

Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

På gränsen mellan Rävatofta by, Trolleholms gods och den numera styckade Bjärnarps gård ligger Kiasten, ett stort flyttblock c:a 1 meter högt över marken. Vid denna sten skall en skatt ligga nergrävd på västra sidan mot Rävatofta-hållet.

För mer än 50 år sedan ägde en bonde vid namn Per Jonasson området väster om stenen. Han försökte en gång bärga skatten. Sedan han grävt fram skatten sökte han köra upp kistan med ett par tvillingstutar. Men just som kistan hade kommit upp på kanten av hålet, kunde inte bonden längre hålla tillbaka sin förtjusning och sade:

Skattsägen.

"Seså, i Guss namn nu e den oppe."

Men det skulle han aldrig ha sagt, ty i samma ögonblick
bräst järnlänken som han hade lagt om kistan, och kistan sjönk
tillbaka djupt ner i jorden, och där lär den ligga än i dag.

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av

Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

I parken vid Källstorp i Svalöfs socken strax söder om huvudbyggnaden lär det finnas en skatt nergrävd i en kulle. Där synas ännu rester av en byggnad av gråsten.

För många år sedan var det ett par bönder från Karatofta by som tänkte gräva fram skatten. Med iakttagandet av de vanliga försiktighetsåtgärderna lyckades de även blotta kistan. Men då såg de plötsligt ett halmlass som kom körande förbi draget av två skator. Samtidigt kom de att se hemåt byn och de fick då se hur elden härjade där. De lämnade då kistan och sprang det fortaste de kunde mot hemmet för att rädda sitt bohag. Men när de komma hem, märkte de, att det hela varit en

Skattsägen.

synvilla. Ingen eldsvåda hade utbrutit i byn. De återvände då till stället för grävningen, men funno att skatten hade sjunkit och att hålet hade rasat igen. Enligt sägnen sjunker en skatt vid ett misslyckat skattgrävningsförsök 20 alnar, men höjer sig därefter med 1 aln om året. Efter 20 års förlopp befinner sig skatten således åter på sin ursprungliga plats.

Hur skatter röjdes och hur man skulle försäkra sig om dem.

Skatter röjdes ofta genom att bloss eller eldsken visade sig nattetid över platsen där skatten var dold. De kunde även påvisas genom slagruta. Slutligen kunde även drömmar hjälpa skattsökare att finna skatter.

Då man trodde att man hade funnit platsen där en skatt var nergrävd, måste man först kasta stål på marken för att försäkra sig om skatten. Man ansåg, att midsommaraftonen var den mest gynnsamma tiden för skattgrävning. Under det man grävde efter skatten måste sträng tystnad iakttagas, annars försvann skatten.

"Pängakista" bevakad av ett föl.

I källaren på den gamla borgen Knutstorp här i Skåne lär det finnas en "pängakista", som bevakas av ett föl, som ligger på kistans lock. Det berättas att det en gång var en modig dalmas som hade kommit överens med borgens ägare att bringa skatten i dagen mot det att han fick hälften av innehållet i kistan. Källaren öppnades och masen lyfte fölet från kistlocket, men då greven såg att dalkarlen gjorde detta utan någon större ansträngning ångrade han sitt löfte och bjöd honom endast en mindre penningssumma. Men då blev den gode dalmasen arg och lade upp fölet igen på locket. Och sen dess har skatten fått vila i fred, och ingen har vågat öppna källaren, ty om man gör det skall borgen brinna ner.

Från Stenestad på Söderåsen berättas en lustig historia från sekelskiftet om en karl som man kallade Plösen. Plösen hade länge talat om sin avsikt att söka en skatt midsommaraf-tonen i ett stenröse, där den skulle finnas. Då var det en spjuver som hade inbillat gubben, att om skatten bevakades av en katt var det bäst för skattsökaren att genast springa. Innan Plösen hade hunnit fram till platsen hade spjuvern gömt en katt i stenröset, och när Plösen började plocka bort stenarna, hoppade katten fram och då blev det fart på Plösen. Allt vad benen kunde bära sprang han bort från platsen.

Skämt med
skattgrävare.

-28-
ACC. NR. 3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

Tro och seder knutna till pengar.

Förr brukade man ibland förvara pengar i strumpör. Och då folk gick till handelsboden brukade de ofta knyta in pengarna i en duk eller näsduken.

Pengar som man hade vunnit i spel ansåg man vara odryga, och de medförde ingen tur för ägaren.

Det var en gång en slaktare som ville sälja kött till en präst. Prästen tyckte att slaktaren ville ha för mycket för köttet och sa till honom:

"Det är syndapengar du tar för det."

På detta svarade slaktaren:

Förvaringsplats.

Pengar vunna
i spel.

Syndapengar.

"Ja, har kjokeharden enga anden så dur di mä."

Man hade även talesätt om pengar, t.ex. följande: 'Den Talesätt.
styvern en sparar e lia go som den en förtjänar'. 'Ett öre hit
och ett öre dit blir snart en krona.'

Man trodde förr att hittade pengar medförde otur. Om det Hittade pengar.
inte rörde sig om några större summor ansågos de tillhöra upp-
hittaren.

Att drömma om silverpengar bådade nyheter, men om man Drömma om
drömde om kopparslantar betydde det otur. pengar.

Skiva
Rönneby 8
Svalen för
Mynt 1932

- 30 -

3871

Mynt. Olla Rönneby
Ber. av Olla Rönneby
- född 1874 -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Mynt i grunden till hus.

När man byggde hus förr i tiden brukade man lägga mynt i grunden. Det skulle vara för att huset aldrig skulle lida brist på pengar. Ofta lade man ett mynt i varje hörn av grunden.

-31- 3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Barndop. Silvermynt på barnets bröst.

Vid barndop brukade gudmodern lägga ett silvermynt, helst insvept i ett psalmboksblad, på barnets bröst. Det var för att barnet skulle få gott om pengar och ett kristligt sinnelag.

Skäve
Rimslöfs hd
Kralöv
Mjt. 1902

- 32 -

3871

ymt w. Alla vandra
Bar av Anders Olofsson Råvå-
tafta Svälö som en
elev vid Hvidan
född 1874

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Barntabu. Bronnkäringen. Barnåldern.

De gamle brukade ofta säga till barnen att de inte fick
lägga en brödkaka med översidan nedåt, ty då bakade de bröd åt
djävulen.

Inte heller fick ett barn lägga ifrån sig en kniv så
att eggen riktades rakt upp, ty då plågades något djur.

Man brukade även skrämman barnen med "bronnkärningen".
Bronnkärningen var ett väsen som höll till i brunnarna, sade man,
men man menade nog inte annat med det än att skrämman barnen för
att gå för nära brunnen.

Man ansåg, att barnåldern upphörde i och med konfirma-
tionen, som vanligen skedde då barnen voro 15 år gamla.

Kortlek och brännvin i kistan.

Att pengar lades till den döde i kistan ~~har~~ jag inte hört talas om. Däremot var det vanligt att lägga en kortlek i kistan om den döde i livet hade varit begiven på kortspel.

Ibland kunde ett halft stop brännvin av samma anledning få följa den döde i kistan.

Skane
Rönnebergs lfd
Trälav
1770-1832

-34-

3871

syndes alle levande

184.25 Anders M. J. J. J.
Ravatafka, Svalos

Genom en elav vid Skolan
född 1874

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Dödsvarsel.

Om storken tittade i skorstenen, bådade detta dödsfall i
huset.

Likaså betydde det dödsfall, om mullvaden sköt upp högar
inomhus.

Dödsvarsel.

Vaka in det nya året.

Nyårsnatten borde man vara uppe och vaka in det nya året och höra på klockringningen och skottlossning.

4
-36-
ACC. NR. 3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Bohuslän* Upptecknat av: *B. M. Lundberg*
Härad: *Älvsborgs* Adress: *Älvsborgs församling*
Socken: *Älvsborg* Berättat av: *Anders Agnar Lundberg*
Uppteckningsår: *1889* Född år *1874* i *Älvsborg*

Uppteckningen rör

Fastlagen och påsk.

Fastlagsbullar under fastan voro lika vanliga som påskägg under påsken. Särskilt fastlagssöndagen skulle man bjuda på bullarna.

Dagarna i dymmelveckan hade följande namn: palmsöndag, blåmåndag, vedetisdag, åskeonsdag, skärtorsdag, långfredag och skittalördag.

På vedetisdagen skulle man ha goda pannkakor av vetemjöl.

Vid nattvardsgång fastades tills man kom från kyrkan.

Under påskveckan fick man ej göra något "krenggöra", t.ex. spinna, mala, draga slipsten e.dyl.

Fastlagsbullar.
Påskägg.

Dymmelveckan,
dagarnas namn.

Nattvardsgång.

"Krenggöra".

När man åt påskäggen brukade man "rulla" dem mot varandra.
Om då ett ägg vid stöten/ gick sönder för någon förlorade han detta till
motspelaren.

"Rulla"
påskäggen.

Ur ägg som hade värpts skärtorsdagen och som sedan lades
till ruvning framkläcktes trefärgade kycklingar.

Skärtorsdags-
äggen.

En växt, en Polygonum-art, säges ha fått sina röda fläckar
på bladen därigenom att blodsdroppar från Kristi kors fallit
på den.

Växt med röda
fläckar.

Skärtorsdagsnatten trodde man, att häxorna reste till Blå-
kulla. De red då på en ugnskvast, som de hade smort med en sal-
va som de förvarade i ett horn. Vägen ut togs genom skorstenen.
Man borde därför under påskveckan akta sig noga för att låta

Häxor.

kvast och grissla för bakugnen ligga ute, ty då kunde häxorna "låna" dem och använda dem att rida på under sin blåkullafärd.

En gubbe i Kloveröd, Konga socken, berättade för c:a 20 år sedan om en påskkäring som var ute och reste till Blåkulla skärtorsdagsnatten. De brukade komma farande i virvelvindar. Då var det en dräng som hade kastat sin kniv in i en sådan virvelvind. Kniven försvann, men en tid efteråt då drängen kom in i en stuga i grannskapet hittade han sin kniv på bordet där. Han uttryckte sin förvåning över att hitta sin kniv här.

"Jaså, de va du din satan som slängde kniven på mej häromdagen!" svarade käringen ilsket.

Vid påsktid var det vanligt att lämna ost som gåva till prästen.

Häxa i virvelvind.

Ost till prästen vid påsk.

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av

Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

Sjunga majvisan. Sätta maj i tak.

Den sista april brukade ungdomen gå omkring och sjunga majvisan. Oftast stack man då också en krusbärskvist i takskägget. Detta kallades att "sätta maj i tak". När sångarna kom till en gård skulle de ha supar och pengar eller ägg, om det skulle vara bra. Ibland hände det dock, att det inte vankades någon traktering. Om man inte fick någonting, brukade man sjunga följande vers som sista vers i majvisan:

Ja legg å legg din lade stud,

maj e välkommen,

te krougar å ramnar (?) asa dej ud,

-40-

3871

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

sommaren e så ljuvlig får ångdomen.

Man höll sedan gille på det som man hade samlat ihop,
då man hade möen god mat och dryck.

X

-4/-3871
ACC. NR.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av

Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

Midsonnarafton reste man majstång, som man sedan dansade kring till fiolens eller magdeburgerdragspelets toner.

Eldar tändes på högt belägna platser. Ofta var det tomma tjärtunnor som man tände eld på.

Midsonnarafton plockade man också allehanda örter, som torkades och användes till rökelse för kreaturen.

Om man plockade två exemplar av kärleksurten, kunde man på dem se hur det skulle gå för ett älskande par. Man plockade dem midsonnarafton. Ibland kunde det hända, att man ville ha reda på flera pars öden, och då fick man ta flera växtpar, så många som parens antal. Man stack in växten parvis under bjäl-

Midsonnmar.

Majstång.

Eldar.

Örter torkas,
rökelse.

Se hur det skall
gå för älskande
av kärleksörten.

karna i stugan. Varje växtpar föreställde då ett visst älskande par. Växterna fortsatte att växa under bjälkarna och på deras växtsätt kunde man se, hur det skulle gå. Om stjälkarna växte åt var sitt håll fick inte de unga tu varandra, men om de närmade sig varandra, helst så att stjälkarna slingrade sig om varandra då kunde man vara säker på de ungas kommande kärlekslycka.

Det var mycket annat som man skulle göra midsommarafton. Midsommardagg
Bl. a. trodde man, att midsommardaggen hade förmågan att bota hudutslag. För att bli kvitt sjukdomen skulle en person som hade en hudsjukdom, t.ex. eksem, en midsommarafton tigande gå till en rågåker. Där skulle han gå naken genom rågfältet fåra upp och fåra ner.

Vid offerkällor brukade de som var sjuka offra och dricka Offerkällor.
midsommarafton för att bli botade. Här fanns många sådana källor
i Skåne. S:t Olofs var en.

445

3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Väderleksmärke.

Om "spudet" gick i backarna om våren, d.v.s. om våta
fläckar visade sig tidigt på våren på de plöjda fälten, vänta-
des en torr sommar.

Väderleks-
märke.

- 45 -

3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Väderleksmärke.

Om alen slog ut innan björken slog ut, blev det en våt sommar.

Alen liksom vide räknades till "sur sköv". Därmed menade man, att sådana träd och buskar trivdes på sank mark.

Väderleks-
märke.

Väderleksmärken.

Om röken steg rätt upp ur skorstenen hade man klart väder att vänta, men om den slog ner bådade detta regn.

Om det droppade från det saltade fläsket blev det även regn; likaså om kullerstenarna på köksgolvet blevo våta.

Väderleks-
märken.

Djur och väderleksmärken.

Då ugglan skrek om kvällarna väntades oväder, och
om räven skrek på kvällen blev det kallt, ofta snöstorm.

-48-

3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skatorna och väderleken.

Man gav förr mycket noga akt på hur skatorna byggde.
Byggde de lågt bådade detta en torr sommar, men om de byggde
högt upp i träden blev sommaren våt.

4
- 49 -
3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—*—

Talesätt. Väderleken.

April snö "va lia go som fauragö", brukade de gamle säga. De menade att aprilsnön var lika värdefull för åkern som fårgödsel.

Talesätt.

50 -
3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skördetyda. Linet.

Förr i tiden brukade man säga att så långa som is-
tapparna i takskägget voro framåt vårsidan så långt blev linet
eller "hören", som det kallades.

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av

Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

Märkesdagar. Väderleksmärken m.m.

Vid "Kyndelsmässe knuda", som varade i 6 dagar, den 31 januari - 5 februari, var det alltid kallt.

Kyndelsmässe
knuda.

"Där Peder Katt lägger sin hatt skall den ligga till Fro-
edas natt", var ett talesätt. Det betydde att sådant vädret var
den 22 februari så skulle det förbli till vårfrudagen den 25
mars.

Peder Katt.

"Tredje torsdan i Tor", d.v.s. tredje torsdagen i mars,
kom den "hede stenen i vann". Därmed menade man att efter den
dagen skulle vintern vika och sommaren göra sitt intåg.

"Hede sten i
vann".
Tredje torsdan
i Tor.

Efter samma dag skulle man lägga sig vid dagsljus.

Sjusovaredagen, den 27 juli, skulle man skynda sig upp ur

Sjusovaredagen.

sängen, ty annars blev man sömnig under hela året.

Och regnade det den dagen, skulle det regna i sju veckor framåt, helst om även fruntimmersveckan hade varit våt.

Fruntimmers-
veckan.
Margareta-
dagen.

Under fruntimmersveckan, den 19-24 juli, lade man särskilt märke till väderleken på Margareta-dagen. Ofta hände det, att Margareta "vätte i nöderna". Det betydde, att regn på Margareta-dagen medförde dålig fruktsättning på hasseln.

Om det regnade "Petri fäng", den 1 augusti, väntade man dåligt bärgningsväder för skörden. Men om solen sken bara så länge att man hann sadla en häst fanns det dock hopp om en del "torreväder".

Petri fäng.

Om det frös Froedasattan, kvällen före vårfrudagen, frös det 40 nätter efteråt.

Froedasattan.

53
ACC. NR. 3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

Sådd, märkesdagar, djurens skötsel om våren.

Ärter skulle man så när månen var i nedan, ty annars
blommade de för mycket och gav för litet frukt.

Havre borde sås, när "tjärnet" (*Prunus spinosa*)
blommade.

Så snart göken hade låtit höra sig, kunde man utan
risk gå barfota.

Bönor sattes på Beda-dagen.

Den 27 april brukade man smörja nötkreaturen mellan
var kota med terpentin. Det skulle vara ett medel mot "olen".
Likaså borde man skära de stackars djuren mellan klövarna så

Gå barfota.

"Olen".

att "bloed kom igång". Det senare brukade man även göra med svinen. Samtidigt borde nötkreatur och även får ha bullar av vit och grå "olsten", krossad och blandad med fuktad gröpe.

Om nötkreatur eller svin hade broskartade hinnor för ögongloberna ("olen") borde dessa klippas bort av en person, som var kunnig i sådant. Detta allt gjordes för att kreaturen skulle vara "karska" till den 1 maj, då de alltid släpptes på bete.

Kreaturen släppas på bete.

Den 1 maj på morgonen samlades mest hela byalaget hos äldermannen. Så gick man omkring byns allmänning och synade gårdsgården, som vanligen var av sten. Ev. Skador reparerades. Efter välförrettat värv samlades man hos äldermannen till gille, och medan kreaturen njöto av sin nyvunna frihet drucko gubbarna "märg i benen", och det skulle de göra så grundligt, att det räckte till nästa första maj.

Gärdesgårdarna synas.

Dricka märg i benen.

När "mannarna" skulle samlas till äldermansgille den 1 maj, blåstes det i lur.

Trolltyg i ladugård och stall och botemedel mot det.

Om det var något trolltyg t.ex. i hästastallet så att hästarna magrade, slogos och voro oroliga om nätterna och svet-tiga om morgnarna, var det ingen annan råd än att sända bud till någon klok gubbe för att få råd. Oftast ordinerade då denne något skarpt luktande pulver - troligen dyvelsträck. Man skulle borra hål i tröskeln till stallet och i krubbeträet och hälla pulvret i hålet och sedan slå i en träplugg. Och om man dessutom satte fast en bit stål över dörren, så hade intet "tåssale" makt mera att komma in och oroa hästarna.

Medel att bli av med otur med kreatur.

Om det var mycken otur med nötkreturen, brukade man ofta ta till ett knep för att bli av med oturen. Man brukade "sälja" kreaturen till någon god vän bland grannarna. Priset var vanligen 1 eller 2 riksdaler för hela besättningen, och naturligtvis hade köparen "aldrig tid" att hämta djuren. Men detta skenköp hade likväl det goda med sig, att det åter blev tur med korna. "Säljaren" var övertygad om att det onda i ladugården hade tillkommit genom någon oväns tillskyndan och att han genom att formellt ej vara djurens ägare kunde häva trolldomen.

-57-

3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Åtgärd vid köp av ko.

När man hade köpt en ny ko skulle husmodern på gården alltid låta kon lukta på en skopa med eldglöder, innan kon fick komma in i ladugården.

-58-

3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vid harjakt brukade man skära bort huvudet efter öronen på haren eller också lindade man en tygbit eller något annat liknande om huvudet. Detta gjorde man för att inte någon havande kvinna skulle få se den kluvna harläppen.

Harjakt,
skära bort
huvudet.

59
ACC. NR. 3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Skåne* Upptecknat av:
Härad: *Rönnebergs* Adress:
Socken: *Insjö* Berättat av *Anders Olofsson Rönnebergs*
Uppteckningsår: *1932* Född år *1877* i

Uppteckningen rör

Slakt.

Slakt skulle utföras strax efter det månen hade kommit i första kvarteret. Då blev det slaktade drygare och varade längre.

Det var endast hästslakten som ansåg att rackaren borde utföra. Annan slakt kunde utföras av vilken mansperson som helst, bara han var van därtill.

Vid slakt rördes blodet, direkt då det tappades av djuret, tillsammans med osiktat rågmjöl. Vanligen var det en kvinnan som gjorde detta. Men hon fick inte vara havande, ty då kunde barnet få slaget eller fallandesjukan.

Vid hästslakt tog rackaren bort djuret på något avstånd

Slakt.

Tid för slakt.

Slaktaren.

Blodet röres.

Hästslakt.

från gården, där en rundel var övertäckt med halm. Rackaren stack hästen i bringan med en ganska liten kniv och ledde den runt tills djuret av blodförlust störtade omkull. Därefter flådde rackaren kroppen, och kadavret fick, åtminstone vintertiden, ligga uppe till kråkornas förplägnad.

Rackaren betalades vanligen kontant och för varje gång han anlätades. Hans hustru ägde rätt att om hösten uppbära litet ull av "mororna".

Vid slakt, då rackaren ej anlätades, erhöll slaktaren mera sällan kontant betalning. Vanligen fick han det s.k. "slajtaresteked" vid grisslakt, d.v.s. ett trekantigt stycke utskuret omkring stickhålet i grishalsen. Vidare skulle han av blodkorven ha den "pölsa" som var stoppad i den nedre feta delen av tjocktarmen.

Betalning åt
slaktaren.

Rackaren fick ej komma innanför första bjälken i stugan eller det första "väggarummet". Man tog honom aldrig i hand och ej heller ville hederligt folk sitta till bords med rackaren. Någon övernaturlig förmåga tillskrevs ej rackaren.

Rackaren.

Till hans åligganden hörde även att bota hästar från "kvarka" och att kastrera hästar och hundar, ja t.o.m. katter. Skulle någon större hund avlivas anlidade man också gärna rackaren.

Rackaren och hans familj voro föraktade och hederligt folk umgicks ej gärna med rackaren.

Kastrering av hästar och hundar utfördes alltid av rackaren. Övriga husdjur kunde husbonden själv kastrera. Snöpning i samband med slakt förekom ej. Det bortskurna kastades bort.

Kastrering.

Före 1880 åt man i allmänhet ej hästkött, liksom man ej

Hästköttet.

heller själv slaktade eller flådde hästar före den tiden.

Kvinnor som voro havande fingo ej vara närvarande vid själva Tillvaratagan
slakten. Men allt arbete med det slaktade var de oförhindrade att det av köt-
utföra. tet m.m.

Den som saltade ned köttet, och det gjorde vanligen husbon-
den själv eller en erfaren dräng, fick ej tvätta händerna omedel-
bart efter detta arbete, ty då kunde det nedsaltade bli "lagasurt"
d.v.s. skämt i laken.

Det slaktade anrättades på många olika sätt. Bl.a. gjorde
man blodkorv, leverkorv, köttkorv, "röllekorv". F.ö. användes
ännu brukliga namn på slaktprodukterna.

~~Lungspetsar, leverflikar och de s.k. lytesöronen på hjär~~ Lungspetsar,
~~att kastades alltid bort, ty om en havande kvinna åt av detta~~ leverflikar,
~~fick barnet missbildade öron~~ lytesöronen.

I grisen fanns det ett ben som kallades minnesbenet. Om det var någon som hade dåligt minne kunde detta avhjälpas på följande sätt. En god vän till personen ifråga tog det avgnagda minnesbenet och stack en brödbit genom hålet i benet. Den som hade dåligt minne satte munnen mot hålet och åt upp brödbiten. Samtidigt skulle medhjälparen slå honom i huvudet med benet och säga: "Glöm nu inte att du har 'eded' genom ett minnesben."

Könsdelarna, med undantag för baggarnas testiklar, användes aldrig till mat.

Tjurens penis tog man vara på. I urinröret infördes en klen käpp eller ännu bättre en rotting, varefter den hängdes upp till torkning. Då "tjuramejan" som den kallades blev torr användes den som verktyg, när husdjuren agades.

Mjälten använde man ej heller till mat. Men vid korvkok-

Minnesbenet
och dess
användning.

Könsdelarna.

"Tjuramejan".

Mjälten,
"pölsefrälsar"

-64-
3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ning skulle mjälten, som även kallades "pölsefrälsaren", alltid vara med, ty annars sprucko korvarna.

Svinarumpan fick endast ätas av fullt vuxna personer. Barn fick aldrig äta av den, ty då växte de "nerför".

Blodet - detta gällde huvudsakligen vid svinslakt - uppsamlades i en gryta, där det omrördes med grovt rågmjöl.

Blod var bra som medicin. Bästa verkan hade det då den sjuke kunde dricka det färskt och varmt. Oftast var det personer med fallandesjuka som på detta sätt sökte bot för sitt onda. Den sjuke skulle därvid dricka blod från samma djurslag, vars dödskamp den sjukes moder under havandeskapet hade sett.

Av blodmat var pölse och blodpannkaka det vanligaste.

Svinarumpan.

Blodet.

Blod som
medicin.

Fallandesjuka.

Blodmat.

En av nötkreaturens magar, troligen nätmagen, kallades "lasen" (=trasa).

"Lasen",
nätmageh.

Den del av svinens tarm som motsvarar blindtarmen kallas "bonnan".

"Bonnar".

Den yttre könsdel där slidan mynnar kallas hos korna "bäraned". Motsvarande könsdel hos andra husdjur nämndes aldrig särskilt vid namn.

"Bäraned".

Nöthår kunde spinnas tillsammans med något ull. Den färdiga väven brukades till hästtäckan.

Nöthårens
användning.

Hornen av nötkreaturen kunde användas till flera saker. Man hade dem som kruthorn och sandhorn. De senare använde slåtterkarlarna vid slåttern till förvaring av "stryksanden". Men särskilt vanligt var det att förfärdiga hornskedar av hornen.

Hornens an-
vändning.

-66-
3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Gallan av svin förvarades i blåsan eller tappades på flaska och användes som ett verksamt medel mot frostsador.

Svingallan.

Fårskinn behandlades hemma ofta med alun, koksalt och kli. Alun och kli blandades till ungefär lika delar och något salt tillsattes. Med detta beströddes skinnets köttsida, varefter skinnet viktes med köttsida mot köttsida och lades i press. Sedan omkring två veckor hade gått, tog man upp skinnet, skrapade det och torkade det.

Fårskinnetts
behandling.

Då ett slaktat djur skulle flås använde man alltid kniv. Förr hade slaktarna ett knep som de använde då de flådde kalvar och även får. De hade ett tunnt spjut som de rände in under huden på vardera benet. Sedan spjutet hade tagits ut med en gåsapenna blåste de med all kraft in luft under huden, varvid

Ett slaktat
djur flås.

-67-
3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

denna lossnade från största delen av kroppen.

Vid slakt brukade man skämta med yngre personer som inte varit med så mycket. Man skickade ibland en yngling till granngården för att låna "rompedra". Vanligen skickade man också med honom en gammal säck att stoppa rompedraed i. Folket på granngården förstod naturligtvis ärendet och hade intet att låna bort utan skickade den oerfarne unge mannen vidare till nästa gård. Så kunde han få gå från den ena gården till andra, tills slutligen någon förbarmade sig över honom och en "brännesknuda" stoppades i säcken och han fick återvända hem.

Som kryddväxter vid slakt användes timjan och lök för det mesta.

Man borde inte uttala sin medömkan för slaktdjuret vid slakt, ty detta ansågs förlänga djurets plågor vid slakten.

Låna
"rompedraet".

Kryddväxter
vid slakt.

Ej ömka
slakdjur.

-68-
3871

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Köttet äts aldrig samma dag det var slaktat, emedan man tyckte att det var för löst och obehagligt att äta med detsamma.

Ej äta kött
samma dag som
slakten.

För övrigt åt man allt slags kött. Det var endast hästkött som ratades mer förr än nu.

Några egentliga slaktgillan brukade ej förekomma vid slakten, men slaktaren och de som hjälpte honom fick alltid rikligt med mat och brännvin.

Mat vid slakt,
"steckesyppen"
m.m.

Vanligen bjöds en sup före slakten. Då djuret var avlivat togs den s.k. "steckesyppen", och då arbetet var färdigt bjöds sypp på sypp" till maten.

En bit av ryggen och pölsa brukade man skicka till grannarna.

Skicka av det
slaktade till
grannarna.

Slaktaren skulle ha "slajtarestecked".

Fåren slaktades vid Mikaelitid, då de efter betesgången

Slakttider
för olika djur

-69-
3871

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

hade blivit klippta.

Gässen slaktades undantagslöst till Mårten.

Nötkreatur slaktades även på hösten.

Svin slaktades mest till julen men även i oktober och mars månader.

Ett talesätt var: "De e ente så ont om en pölsa i slajtetid".

Talesätt.

Vid jultiden fick de indelta knektarna från sina rusthållare ett rökad lår eller också en fårbog.

Kött till knektarna vid jul.

Självdöda djur grävdes vanligen ner med huden på.

Självdöda djur.

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör

Register,

sid.

Sägen om jätten Finn som bygger Lunds domkyrka	1-2
Trollen i Albjera backe låna dricka i Bjeragården ..	3-4
Bortbyting. Hur modern skaffade sig visshet att det var en trollunge och hur hon fick igen sitt eget..	5-6
Spiritus	7
Hjulorm	8
Barnen som fick fatt i svartkonstboken	9-10
Botemedel mot fallandesjuka	11
S:t Olofs källa	12
Bonden och den mystiske ryttaren som hjälpte bonden så att han hann hem och skaffa sig rätt till hemmanet	13-15

Hur Odensjön blivit till. Bönderna som skulle undersöka sjöns påstådda bottenlöshet och sänkte ner järnspekt med hässjelinor. Vid uppdragandet satt en sked på linorna. Vid jul kom en främling och återfordrade skeden, ty "far skulle äta gröt"	16-18
När Torrlösa kyrka skulle byggas. Hur trollen sökte hindra byggandet. Varsel om ras vid bygget	19-20
Skattgrävarsägner. Hur skatter röjdes och hur man skulle försäkra sig om dem. Pängakista bevakad av föl.	21-26
Skämt med skattgrävare	27
Tro och seder knutna till pengar	28-29
Mynt i grunden, när hus byggdes	30
Barndop, silvermynt på barnets bröst	31
Barntabu. Bronnkäringen. Barnåldern	32

Kortlek och brännvin i kistan	33
Dödsvarsel	34
Vaka in det nya året	35
Fastlagen och påsk. Fastlagsbullar, påskägg, dagarnas namn i dymmelveckan, nattvardsgång, "krenggöra", "rulla" påskäggen, skärtorsdagsäggen, växt med röda fläckar, häxor, häxa i virvelvind, ost till prästen vid påsk	36-38
Sjunga majvisan. Sätta maj i tak	39-40
Midsommar. Majstång, eldar, örefår torkas, rökelse, se hur det skall gå för älskande av kärleksörten, midsommardagg, offerkällor	41-43
Väderleksmärken	44-46
Djur och väderleksmärken	47-48

Talesätt om väderlek ⁿ	49
Skördetyda, om linet	50
Märkesdagar, väderleksmärken m.m: Kyndelsmässe knuda, Peder Katt, "Hede stenen i vann" tredje torsdan i Tor, Sjusovaredagen, Fruntimmersveckan, Margaretadagen, Petri fäng, Froedasattan...	51-52
Sådd, märkesdagar, djurens skötsel om våren: gå barfota, "olen", betesgång, gärdesgårdssyn, dricka mærg i benen	53-54
Trolltyg i ladugård och stall och botemedel mot döt	55
Medel att bli av med otur med kreatur	56
Åtgärd vid köp av ko	57
Harjakt, skära bort huvudet på haren	58
Slakt : tid för slakt, slaktaren, blodet röres, hästslakt, betalning åt slaktaren, rackaren, kastrering, hästköttet, tillvaratagandet av köttet m.m., minnesbenet och dess användning, könsdelarna, "tjuramejan", mjälten/"pölsefrälsareb"/, svinarumpan, blodet, blod som medicin, fallandesjuka, blodmat, "lasen"/nät Magen/, "bonnan", "bäraned2, nöthåren, hornen, svingallan, flådd, låna rompedraet, diverse föreskrifter, mat vid slakt, självdöda djur m.m.....	59-69